Journal of Management Science Research, Surindra Rajabhat University,
Vol.10 No.1 January – April 2026

การวิเคราะห์เครื่องแต่งกายที่แสดงอัตลักษณ์หญิงไทยจากละครเรื่องแม่หยัว

Attire and Thai Female Identity in The Empress of Ayodhaya

ราเมศ ลิ่มตระกูล[1*]
Ramet Limtrakul [1*]
*Corresponding author, e-mail: Ramet.lim@dpu.ac.th

Received:
December 18th, 2025
Revised:
April 6th, 2026
Accepted:
April 22th, 2026

DOI:
https://doi.org/10.65205/jmsr.2026.e283730

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบ องค์ประกอบ และวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญญะของเครื่องแต่งกายในละครโทรทัศน์เรื่อง “แม่หยัว” พ.ศ. 2567 ในฐานะสื่อที่สะท้อนอัตลักษณ์หญิงไทย โดยมุ่งทำความเข้าใจบทบาทของเครื่องแต่งกายในฐานะภาษาทางวัฒนธรรมที่สื่อสารอัตลักษณ์หญิงไทยในมิติด้านเพศ ชนชั้น และอำนาจทางสังคม ผ่านกรอบแนวคิดเชิงสัญญะ การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเครื่องแต่งกายของตัวละครหญิงหลัก 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ท้าวศรีสุดาจันทร์ (แม่หยัว) 2) นางในราชสำนัก และ 3) หญิงสามัญชน จากละครทั้งหมด 16 ตอน ที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง ONE 31 ผลการวิจัยพบว่า เครื่องแต่งกายในละครทำหน้าที่เป็นระบบสัญญะที่สื่อสารอัตลักษณ์หญิงไทยใน 3 มิติหลัก ได้แก่ (1) มิติด้านเพศและความเป็นหญิง เครื่องแต่งกายของแม่หยัวที่ใช้ผ้าไหมยกดิ้นทองและเครื่องประดับหรูสื่อถึงหญิงผู้มีอำนาจและกล้าแสดงออก ซึ่งท้าทายภาพกุลสตรีไทยแบบดั้งเดิม, (2) มิติด้านชนชั้นและสถานะทางสังคม เครื่องแต่งกายของตัวละครสะท้อนลำดับชั้นในสังคมไทยผ่านการเลือกใช้วัสดุ ลวดลาย และระดับความประณีตของผ้า, (3) มิติด้านอำนาจและวัฒนธรรมไทย เครื่องแต่งกายทำหน้าที่เป็นสื่อกลางที่เชื่อมโยงอัตลักษณ์หญิงไทยระหว่างอดีตและปัจจุบัน โดยสรุป อัตลักษณ์หญิงไทยมิได้เป็นสิ่งคงที่ หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างผ่านสื่อและแฟชั่นร่วมสมัย เครื่องแต่งกายในละครแม่หยัวจึงไม่เพียงเป็นองค์ประกอบทางศิลป์ แต่เป็นกลไกสำคัญในการสื่อสารและต่อรองอัตลักษณ์หญิงไทยในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย

คำสำคัญ: เครื่องแต่งกาย, อัตลักษณ์หญิงไทย, สื่อวัฒนธรรม, แม่หยัว

[1] อาจารย์ประจำคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
Lecturer in Faculty of Communication Arts, Dhurakij Pundit University

Abstract

This study aims to examine the forms, components, and semiotic meanings of costumes in the 2024 television drama Mae Yua as a medium reflecting Thai female identity. The research focuses on understanding the role of costume as a cultural language that communicates Thai female identity in terms of gender, class, and social power, through a semiotic framework.This qualitative research employs content analysis of costumes worn by three main groups of female characters: 1) Thao Srisudachan (Mae Yua), 2) women of the royal court, and 3) commoner women, across all 16 episodes broadcast on ONE 31. The findings reveal that costumes function as a semiotic system that communicates Thai female identity in three key dimensions: (1) Gender and femininity: Mae Yua's costumes, featuring gold-threaded silk and luxurious ornaments, represent a powerful and assertive woman, challenging the traditional image of the Thai gentlewoman. (2) Class and social status: Costumes reflect social hierarchy through the selection of materials, patterns, and levels of elaboration. (3) Power and cultural identity: Costumes serve as a medium linking Thai female identity between the past and the present. In conclusion, Thai female identity is not fixed but continuously constructed through media and contemporary fashion. Costumes in Mae Yua are not merely aesthetic elements but significant mechanisms for communicating and negotiating Thai female identity within contemporary Thai society.

Keywords: Costume, Thai female identity, Cultural Media, Mae Yua

บทนำ

ในยุคที่สื่อโทรทัศน์ไทยกำลังอยู่ภายใต้การเปลี่ยนผ่านของบริบททางสังคม วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ เรื่องราวของผู้หญิง ไม่ได้ถูกนำเสนอเพียงในฐานะบุคคลเสริมบทหรืออยู่เบื้องหลังอีกต่อไป แต่กลับถูกนำเสนอเข้าสู่พื้นที่แห่งอำนาจและการแสดงบทบาทที่ท้าทายโครงสร้างแบบเดิมอย่างชัดเจน ในแวดวงนี้ ละครแนวย้อนยุคหรือแนวพีเรียดยิ่งมีความโดดเด่นน่าสนใจ เพราะนอกจากจะร้อยเรียงเรื่องราวของอดีตเสมือนพาผู้ชมให้ย้อนกลับไปมองเป็นประวัติศาสตร์แล้ว ยังทำหน้าที่เป็นกระจกสะท้อนวัฒนธรรมไทยถือเป็นการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ และเปิดพื้นที่ให้มีการสื่อถึงในเรื่องเพศ ชนชั้น และความเป็นไทยอย่างบูรณาการ นอกจากจะสร้างอารมณ์ร่วมให้ผู้ชมสนใจแล้ว ยังเป็นการสื่อสารเรื่องราวที่น่าสนใจของประวัติศาสตร์ให้ชวนติดตามได้

ละครโทรทัศน์เรื่อง แม่หยัว เป็นตัวอย่างเรื่องราวที่น่าสนใจอย่างยิ่งในการศึกษาประวัติศาสตร์เชิงอัตลักษณ์ดังกล่าว เพราะแม้ว่าชื่อเรื่องจะมีโครงเรื่องอิงประวัติศาสตร์มากกว่าจะเป็นบทวิเคราะห์สังคมล้วน ๆ แต่ในโครงสร้างของละครนี้ ตัวละครหญิงถูกวางให้อยู่ ณ จุดศูนย์กลางของพลัง ท้าทายอำนาจ ชิงบัลลังก์ และเป็นผู้แสดงบทบาทสำคัญที่สะท้อนและสร้างความหมายใหม่ของอัตลักษณ์หญิงไทยในสังคมร่วมสมัย (Plodmusik, 2023) ละครเรื่อง แม่หยัว ที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง ONE 31 เมื่อปี พ.ศ. 2567 ถือเป็นหนึ่งในผลงานที่ผสานความงดงามทางประวัติศาสตร์กับการตีความบทบาทหญิงไทยในมิติใหม่อย่างเด่นชัด ละครเรื่องนี้สร้างจากเหตุการณ์จริงในประวัติศาสตร์ไทยช่วงปลายสมัยอโยธยา ก่อนสถาปนากรุงศรีอยุธยา โดยมีแรงบันดาลใจจากชีวประวัติของท้าวศรีสุดาจันทร์ หรือแม่หยัว หญิงผู้เป็นพระสนมเอกของสมเด็จพระไชยราชาธิราช หลังสิ้นรัชกาล พระองค์ทรงชุบเลี้ยงขุนวรวงษาธิราชและแต่งตั้งให้ขึ้นครองราชย์ร่วมกับพระโอรสหนุ่ม เหตุการณ์นี้นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในราชสำนักอโยธยา และเป็นจุดเริ่มต้นของการต่อสู้ทางอำนาจที่สะท้อนบทบาทของหญิงไทยผู้ทะเยอทะยานและมีอำนาจทางการเมืองในประวัติศาสตร์ (Sanook, 2024)

ในละครเวอร์ชันล่าสุด แม่หยัว ถูกถ่ายทอดให้มีมิติที่มากกว่าการเป็นหญิงผู้ลุ่มหลงอำนาจ ผู้กำกับได้สร้างภาพของแม่หยัวให้เป็นสัญลักษณ์ของหญิงไทยที่ต้องต่อรองระหว่างความเป็นกุลสตรี กับอำนาจและความปรารถนา เธอไม่เพียงเป็นตัวละครผู้เปลี่ยนชะตาของการปกครองเมืองในยุคนั้น แต่ยังเป็นภาพแทนของผู้หญิงที่ต้องดิ้นรนภายใต้โครงสร้างสังคมชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) เพื่อแสวงหาพื้นที่ของตนเองในโลกที่กำหนดกรอบไว้แล้ว (Praew, 2024)

สถานการณ์ทางวัฒนธรรมไทยในช่วงหลังหลายปีนี้ แสดงให้เห็นว่า “ผู้หญิงไทย” ถูกตั้งคำถามในหลายมิติ ทั้งในด้านบทบาททางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม นอกเหนือจากบทบาทแบบดั้งเดิมที่มักถูกวางไว้ภายใต้กรอบค่านิยมเรื่อง “กุลสตรี” “ความอ่อนโยน” และ “ความสง่างาม” ที่สังคมไทยถือเป็นอุดมคติแห่งเพศหญิงแล้ว สังคมร่วมสมัยกลับสะท้อนให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวของหญิงไทยในมิติใหม่ที่เริ่มเข้ามามีส่วนร่วมในพื้นที่สาธารณะมากขึ้น ทั้งในฐานะผู้นำทางความคิด ผู้ประกอบการทางเศรษฐกิจ และผู้กำหนดรสนิยมทางวัฒนธรรม (Buaban, 2020)

ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนผ่านร่างกาย และเครื่องแต่งกายซึ่งกลายเป็นพื้นที่ของการแสดงออกเชิงอัตลักษณ์ที่ทรงพลัง โดยเฉพาะในบริบทของผ้าไทย ซึ่งไม่เพียงเป็นมรดกทางศิลปหัตถกรรม แต่ยังถูกนำมาใช้สร้างความหมายใหม่ในสังคมปัจจุบัน ผลการศึกษาของ Boon Chaisuwan (2022) เรื่อง กระบวนการสร้างและการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้หญิงที่แต่งกายด้วยผ้าไทยทอมือ พบว่า การแต่งกายด้วยผ้าไทยไม่ใช่เพียงการรักษาความเป็นไทยในเชิงวัฒนธรรม หากแต่เป็นการประกอบสร้างอัตลักษณ์ที่ผู้หญิงไทยเลือกใช้เพื่อสื่อสารตัวตน ความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น และสถานะทางสังคมในโลกสมัยใหม่ (Chaisuwan, 2022)

ในมิติทางวัฒนธรรม ผ้าทอกับชีวิตคนไทยว่า ผ้าไทยเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนทั้งความเชื่อ ค่านิยม และระบบสังคมของคนไทยแต่ละยุคสมัย เครื่องแต่งกายจึงทำหน้าที่มากกว่าการห่อหุ้มร่างกาย หากแต่เป็นภาษาที่ถ่ายทอดรากทางวัฒนธรรมและตัวตนของผู้สวมใส่ การเลือกผ้าไทยในชีวิตประจำวันจึงกลายเป็นการสื่อสารความเป็นหญิงไทยที่มีทั้งความร่วมสมัยและความดั้งเดิมในคราวเดียวกัน (Wattanajoothawiphat, 2012)

จากบริบทดังกล่าวจะเห็นได้ว่าเครื่องแต่งกายของผู้หญิงไทยโดยเฉพาะการเลือกใช้ผ้าไทย ได้กลายเป็นพื้นที่สำคัญของการสื่อถึงระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ระหว่างความเป็นไทยกับความเป็นสากล และระหว่างภาพหญิงในอุดมคติแบบดั้งเดิมกับหญิงไทยยุคใหม่ที่กำหนดนิยามของตนเอง เครื่องแต่งกายจึงไม่เพียงเป็นเครื่องบ่งบอกเพศหรือสถานะ แต่เป็นถ้อยคำทางวัฒนธรรมที่หญิงไทยใช้เพื่อยืนยันอัตลักษณ์ อำนาจ และความภาคภูมิใจในความเป็นไทยในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ในแวดวงละครโทรทัศน์ เครื่องแต่งกายมีบทบาทมากกว่าแค่การแต่งกายให้เหมาะกับยุคสมัยหรือสถานที่เวลา มันกลายเป็นภาษาทางวัฒนธรรม (Cultural language) ที่สื่อสารสถานะ เพศ บทบาท และอัตลักษณ์อย่างซับซ้อนของภาษาทางวัฒนธรรมในเครื่องแต่งกายนั้นอยู่ที่การที่ผ้า หรือ ชุดเดียวกันสามารถสื่อความหมายได้หลายระดับในเวลาเดียวกัน เช่น ชุดไทยที่ใช้ผ้าไหมพื้นเมืองอาจถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของความงามแบบดั้งเดิมและความอ่อนช้อยของหญิงไทย แต่ในอีกด้านหนึ่ง เมื่อหญิงไทยยุคใหม่เลือกสวมใส่ผ้าไหมในชีวิตประจำวันหรือบนเวทีแฟชั่น ก็เป็นการตีความใหม่ที่สะท้อนถึงความภาคภูมิใจในรากเหง้า

ทว่าแม่หยัว สามารถพบว่าเครื่องแต่งกายของตัวละครหญิงในเรื่องไม่ได้อยู่ในบทบาทผู้ถูกแต่งกายอย่างเดียว แต่เป็นองค์ประกอบเชิงสัญญะ (Semiotic element) ที่สื่อความหมายหลายชั้นทั้งในระดับประวัติศาสตร์ เครื่องแต่งกายพีเรียดเพื่อสะท้อนยุคสมัยของราชวงศ์อโยธยาที่สื่อสารถึงการยืนหยัดในรากวัฒนธรรมไทย-อยุธยา ในระดับชนชั้น เครื่องแต่งกายของพระสนมเอกหรือราชินีซึ่งถูกออกแบบให้มีความหรูหรา วัสดุประณีต เครื่องประดับละเอียด มากกว่าเครื่องแต่งกายของหญิงทั่วไป ซึ่งสื่อถึงสถานะทางสังคมและในระดับเพศ เครื่องแต่งกายช่วยบอกบทบาทหญิงผู้มีอำนาจหรือ หญิงผู้ถูกกดขี่ผ่านสัญญะของสี ลวดลาย ทรงตัดเย็บ และเครื่องประดับทำให้ผู้ชมรับรู้บทบาทหญิงไม่ใช่แค่ผ่านบทบาทแต่รวมถึงภาพที่ปรากฏ

การศึกษาวิเคราะห์อัตลักษณ์หญิงไทยที่ถ่ายทอดผ่านเครื่องแต่งกายในละครโทรทัศน์เรื่อง แม่หยัว โดยเน้นการตีความเชิงสัญญะ (Semiotic interpretation) ขององค์ประกอบเครื่องแต่งกายที่ปรากฏในตัวละครหญิง เพื่อทำความเข้าใจกลไกการสื่อความหมายด้านเพศ ชนชั้น และวัฒนธรรมไทยที่ถูกนำเสนอผ่าน

สื่อภาพอย่างมีนัยสำคัญ การศึกษาครั้งนี้ยังให้ความสำคัญกับการพิจารณาว่า เครื่องแต่งกายในละครทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการสื่อถึง ระหว่างอัตลักษณ์หญิงไทยแบบดั้งเดิมกับอัตลักษณ์หญิงไทยในยุคใหม่ กล่าวคือ เครื่องแต่งกายไม่ได้เป็นเพียงส่วนประกอบของศิลปะการแสดง แต่เป็นเครื่องมือเชิงสัญญะที่ช่วยเผยให้เห็นกระบวนการเปลี่ยนผ่านของบทบาทหญิงไทยจากผู้ถูกกำหนดโดยขนบ ไปสู่การเป็นผู้กำหนดและนิยามตัวตนของตนเองในสังคมไทยร่วมสมัย การเลือกใช้ละครแม่หยัวเป็นกรณีศึกษา มีความเหมาะสมเนื่องจากเป็นละครพีเรียดไทยที่ผลิตและได้รับความสนใจในวงกว้าง แสดงให้เห็นกระบวนการผลิตภาพหญิงไทยในสื่อโทรทัศน์อย่างเปิดเผย และใช้เครื่องแต่งกายเป็นหนึ่งในเครื่องมือหลักของการสร้างภาพนั้น นอกจากนี้ เรื่องราวในแม่หยัวยังมีองค์ประกอบของการชิงอำนาจหญิง - ชาย การท้าทายบทบาทหญิง - ชาย และการเลือกทางสังคมของตัวละครหญิง ซึ่งกลายเป็นพื้นที่ให้พิจารณาอัตลักษณ์หญิงไทยในแง่มุมที่หลากหลาย

ดังนั้น บทนำนี้จึงเสนอว่า เครื่องแต่งกายในแม่หยัวไม่ได้เป็นเพียงชุดสวยงาม หรือ เครื่องหมายแห่งยุคสมัยเท่านั้น หากแต่เป็นสัญญะเชิงลึกที่สัมพันธ์กับภาพของหญิงไทยในอดีตและปัจจุบัน เครื่องแต่งกายทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างเรื่องเล่า วัฒนธรรม และอัตลักษณ์หญิงไทย และการวิเคราะห์เครื่องแต่งกายในมิติสัญญะจึงเป็นหนึ่งในวิถีที่ช่วยให้เราเข้าใจการผลิตและการแสดงอัตลักษณ์หญิงไทยในสื่อร่วมสมัยได้อย่างลึกซึ้ง ท้ายที่สุด บทนำนี้ตั้งใจเปิดพื้นที่ให้ผู้ชมและนักวิจัยได้มองเครื่องแต่งกายไม่ใช่เป็นเพียง องค์ประกอบศิลป์ แต่มองเป็นภาษาทางวัฒนธรรมที่ประกอบสร้างและสะท้อนอัตลักษณ์หญิงไทยในสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบและองค์ประกอบของเครื่องแต่งกายของตัวละครหญิงในละครโทรทัศน์เรื่อง แม่หยัว ที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทยและภาพลักษณ์ของหญิงไทยในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย
2. เพื่อวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญญะ ของเครื่องแต่งกายที่ปรากฏในละคร แม่หยัว โดยพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างเครื่องแต่งกายกับการสื่อสารด้านอัตลักษณ์หญิงไทยในมิติเพศ ชนชั้น และอำนาจทางสังคม (ปรับให้สัมพันธ์กับผลการวิจัยที่นำเสนอใน 3 มิติหลัก)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์หญิงไทย

ในสังคมไทย ภาพของหญิงไทยมักถูกปลูกฝังให้เป็น “กุลสตรี” ที่มีลักษณะสุภาพ อ่อนหวาน ยึดถือบทบาทภายในครอบครัว และรักษาความสง่างามในพฤติกรรมและเครื่องแต่งกาย (Subhimaros, 2006) งานวิจัยของ Paweena Subhimaros ระบุว่า ตั้งแต่ยุคสร้างชาติ รัฐไทยได้ใช้ภาพหญิงไทยในฐานะ “ดอกไม้แห่งชาติ” เพื่อสะท้อนถึงความเป็นไทย ความเป็นระเบียบ และความอ่อนหวานเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์การสร้างชาติ อย่างไรก็ตาม ในยุคหลังภาพอัตลักษณ์หญิงไทยไม่ใช่สิ่งที่คงที่นิรันดร์อีกต่อไป แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นผ่านสื่อมวลชน แฟชั่น วรรณกรรม และการรับรู้ทางวัฒนธรรม (Chanvised, 2022) งานของ Chanvised ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของสื่อโซเชียลมีเดียในการสื่อถึงอัตลักษณ์เพศหญิงในกรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้หญิงรุ่นใหม่ใช้สื่อออนไลน์เป็นพื้นที่เพื่อสะท้อนหรือท้าทายขนบแบบดั้งเดิม เช่น การแต่งกาย การโพสต์ภาพ และการสื่อสารเจตนาทางเพศ

ในมิติของเครื่องแต่งกายการศึกษาของ Boon Chaisuwan (2022) เรื่อง กระบวนการสร้างและการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้หญิงที่แต่งกายด้วยผ้าไทยทอมือพบว่า การเลือกสวมใส่ผ้าไทยไม่ได้เป็นเพียงการรักษามรดกทางวัฒนธรรมแต่เป็นช่องทางที่ผู้หญิงไทยใช้เพื่อแสดงตัวตน ความภาคภูมิใจ และสถานะทางสังคมในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ดังนั้น อัตลักษณ์หญิงไทยจึงสามารถถูกมองได้ว่าเป็นผลผลิตของกระบวนการทางวัฒนธรรม (Cultural process) ที่มีทั้งองค์ประกอบจากอดีตทั้งขนบธรรมเนียมแบบหญิงไทยดั้งเดิม และปัจจุบันที่สื่อ

ความเป็นสมัยใหม่ ความสามารถในการเลือก ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ผู้หญิงไทยในยุคปัจจุบันไม่ได้ถูกจำกัดเพียงบทบาทแบบผู้ถูกกำหนด แต่มีโอกาสในการสร้างและปรับนิยามตนเองได้

ในบริบทของละครโทรทัศน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งละครแนวย้อนยุคที่นำเสนอหญิงไทยในบทบาทที่มีพลัง เช่น ตัวละครหญิงผู้มีอำนาจ ตัวละครหญิงที่เลือกเส้นทางชีวิตเอง เครื่องแต่งกายของเธอจึงไม่ใช่แค่ การห่มกาย แต่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างอัตลักษณ์หญิงไทยที่มีความหมายทั้งทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และเพศ

2. ทฤษฎีการวิเคราะห์เชิงสัญญะ

แนวคิดเรื่องสัญญะ หมายถึง เครื่องหมายหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีความหมายมากกว่าสิ่งที่เห็น เช่น สี รูปแบบท่าทาง หรือเครื่องแต่งกาย ซึ่งผู้คนในสังคมสามารถอ่านและตีความได้ว่าแทนความหมายใด การศึกษาทางสัญญะจึงเป็นการทำความเข้าใจว่าสิ่งต่าง ๆ ในวัฒนธรรมที่ใช้ในการสื่อความหมาย ไม่ว่าจะเป็นภาษา ภาพ เสียง หรือการแต่งกาย (Chandler, 2017)

นักคิดผู้วางรากฐานของแนวคิดนี้คือ เฟอร์ดินน็อง เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) และ ชาร์ลส์ แซนเดอร์ เพียร์ซ (Charles Sanders Peirce) ซึ่งอธิบายว่าสัญญะคือระบบของความสัมพันธ์ระหว่างตัวบ่งชี้ คือสิ่งที่มองเห็นหรือได้ยิน เช่น สีของผ้า ลวดลาย เครื่องประดับ และความหมายที่ถูกบ่งชี้ คือแนวคิดหรือความรู้สึกที่ผู้คนเข้าใจ เช่น ความงาม ความอ่อนโยน หรือความมีอำนาจ (Saussure, 1916; 1983)

เพียร์ซได้จำแนกสัญญะออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

1) สัญลักษณ์จำลอง หมายถึง สิ่งที่มีลักษณะคล้ายของจริง เช่น ภาพถ่ายหรือภาพวาด

2) สัญลักษณ์ชี้นำ คือ สิ่งที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับสิ่งที่แทน เช่น ควันหมายถึงไฟ

3) สัญลักษณ์สมมติ คือ เครื่องหมายที่ต้องอาศัยการเรียนรู้ เช่น เครื่องแบบทหาร หรือชุดเจ้าสาวที่แทนสถานะทางสังคม (Peirce, 1931–1958)

นอกจากนี้ มีแนวคิดของ โรล็องด์ บาร์ตส์ (Roland Barthes) ได้ขยายแนวคิดเรื่องสัญญะไปสู่การวิเคราะห์สังคมและแฟชั่นเสนอว่า สังคมทั้งหมดคือระบบของเครื่องหมายที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสารกันในชีวิตประจำวัน (Barthes, 1972) โดยเฉพาะเครื่องแต่งกายซึ่งเปรียบได้กับภาษาที่สามารถอ่านความหมายได้จากสี ลวดลาย หรือวัสดุที่เลือกใช้ บาร์ตส์อธิบายในหนังสือ ระบบแฟชั่น (The Fashion System) ว่า เครื่องแต่งกายเป็นสิ่งที่มีความหมาย 2 ระดับ คือ
1) ความหมายตรง หมายถึง ลักษณะทางกายภาพของเสื้อผ้า เช่น ผ้าไหมคือผ้าที่ทำจากเส้นไหม
2) ความหมายแฝง คือความหมายที่สังคมตีความต่อสิ่งนั้น เช่น ผ้าไหมหมายถึงความหรูหรา ความมีฐานะ หรือความเป็นหญิงไทยผู้สูงศักดิ์ (Barthes, 1983)

ความหมายทั้ง 2 ระดับนี้เชื่อมโยงกันจนเกิดเป็นสิ่งที่บาร์ตส์เรียกว่า ความเชื่อหรือค่านิยมทางสังคมเช่น ความคิดที่ว่าหญิงดีต้องแต่งกายเรียบร้อย หรือ หญิงงามต้องอ่อนโยน ซึ่งกลายเป็นแบบแผนที่สังคมใช้ตัดสินบทบาทของผู้หญิง

ในมุมมองของ อุมแบร์โต เอโก (Umberto Eco) มองว่าสิ่งต่าง ๆ ในวัฒนธรรมล้วนเป็นสัญญะที่สามารถตีความได้หลายระดับ เขาเรียกสิ่งนี้ว่า “การสื่อสารซ้อน” หมายถึง ผู้รับสารไม่ได้เพียงเห็นภาพหรือสิ่งของแต่ยังรับรู้ความหมายแฝงที่ซ่อนอยู่ในนั้น เช่น เมื่อผู้ชมเห็นตัวละครหญิงในชุดสีทอง อาจไม่ได้เห็นเพียงผ้าไหม แต่รับรู้ถึงอำนาจ ความสง่างาม หรือความทะเยอทะยานของตัวละครด้วย (Eco, 1976) เอโกยังเสนอแนวคิดเรื่อง “รหัสทางวัฒนธรรม” ซึ่งหมายถึงข้อตกลงร่วมของสังคมในการตีความสัญญะ เช่น สีทองหมายถึงราชวงศ์ สีแดงหมายถึงความรักหรืออำนาจ การห่มสไบเฉียง หมายถึง ความอ่อนช้อยของหญิงไทย เป็นต้น รหัสเหล่านี้ทำให้เครื่องแต่งกายแต่ละแบบสื่อความหมายแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม

การประยุกต์ใช้ในงานสื่อ การวิเคราะห์เชิงสัญญะมักถูกนำมาใช้เพื่อทำความเข้าใจกลไกการสร้างความหมายในงานสื่อภาพ โดยเฉพาะในละครโทรทัศน์ ซึ่งมีองค์ประกอบทั้งภาพ เสียง และการแต่งกาย การศึกษาของ Chandler (2017) อธิบายว่า ความหมายในสื่อไม่เคยหยุดนิ่ง แต่เกิดจากการตีความของผู้ชมที่อาศัยประสบการณ์และวัฒนธรรมของตน การแต่งกายในละครจึงไม่ใช่เพียงการตกแต่งตัวละครแต่เป็น “ภาษา” ที่ผู้ชมสามารถอ่านความหมาย

ได้ เช่น เสื้อผ้าของตัวละครหญิงอาจบอกถึงสถานะทางสังคม ความเชื่อ หรือบุคลิกภาพ นอกจากนี้ Danesi (2007) กล่าวเสริมว่า การแต่งกายเป็นรหัสสำคัญของตัวตน เพราะเสื้อผ้าช่วยบอกว่า “เราเป็นใคร” ในสายตาผู้อื่น เช่น สี รูปแบบ หรือวัสดุที่เลือกสวมใส่สามารถสื่อถึงเพศ อายุ หรืออาชีพได้โดยไม่ต้องพูด

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงสัญญะ (Semiotic Content Analysis) เพื่อศึกษาความหมายและอัตลักษณ์หญิงไทยที่สื่อผ่านเครื่องแต่งกายในละครโทรทัศน์เรื่อง แม่หยัว พ.ศ. 2567 ซึ่งออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ ช่อง ONE 31

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ **เครื่องแต่งกายของตัวละครหญิงที่ปรากฏในละครโทรทัศน์เรื่อง "แม่หยัว" ทั้งหมด ถูกกำหนดให้เป็นหน่วยวิเคราะห์ (Unit of Analysis) ในการศึกษาครั้งนี้ เพื่อวิเคราะห์สื่อสัญญะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏบนตัวละครหลัก** ที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง ONE 31 ระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2567 จนถึงต้นปี พ.ศ. 2568 จำนวนทั้งสิ้น 16 ตอน ผลิตโดยบริษัท เดอะวัน เอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด (มหาชน)

กลุ่มตัวอย่าง คือ ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเลือกเครื่องแต่งกายของตัวละครหญิงหลักที่มีบทบาทสำคัญต่อการสื่อสารอัตลักษณ์หญิงไทยในละคร แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ท้าวศรีสุดาจันทร์ (แม่หยัว) แสดงโดย ใหม่ ดาวิกา โฮร์เน่ เป็นตัวละครเอกของเรื่อง หญิงผู้มีอำนาจทางการเมือง เหตุผลในการเลือก: ทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ของหญิงไทยผู้มีอำนาจและกล้าแสดงออก ใช้เครื่องแต่งกายเพื่อสื่อสถานะ อำนาจ และการท้าทายขนบความเป็นหญิงแบบดั้งเดิมที่ถ้าทายระบบชายเป็นใหญ่

กลุ่มที่ 2 นางในราชสำนักและสนมเอก เป็นตัวละครหญิงชนชั้นสูงในราชสำนักเหตุผลในการเลือก: เป็นภาพแทนของหญิงไทยผู้ยึดถือขนบความงามและความอ่อนช้อยแบบกุลสตรี สื่อถึงการคงอยู่ของโครงสร้างอำนาจและความเหมาะสมทางเพศในสังคมไทยโบราณ

กลุ่มที่ 3 หญิงสามัญชน เป็นตัวละครหญิงชนชั้นล่าง เช่น ข้ารับใช้ หรือหญิงพื้นบ้าน เหตุผลในการเลือก: เป็นตัวแทนของหญิงไทยชาวบ้านและผูกพันกับวิถีพื้นบ้าน เครื่องแต่งกายสะท้อนถึงชนชั้น แรงงาน และคุณค่าทางศีลธรรม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและคุณภาพของเครื่องมือ

ผู้วิจัยพัฒนาแบบบันทึกการวิเคราะห์เครื่องแต่งกายโดยอิงจากกรอบแนวคิดทฤษฎีสัญญะศาสตร์ของ Roland Barthes (1983), Umberto Eco (1976) และ Ferdinand de Saussure (1916) ประกอบด้วยองค์ประกอบดังนี้

องค์ประกอบทางกายภาพของเครื่องแต่งกาย วัสดุและเทคนิคทอ (ผ้าไหม ผ้าฝ้าย เทคนิคยกดิ้นทอง มัดหมี่ ทอมือและการห่มสไบ) ลวดลายและสี (ลวดลายไทย สีทอง สีม่วง สีน้ำตาล) เครื่องประดับ (ทอง เงิน ขนาดและรูปแบบ) และทรงผม (ทรงสูง ทรงต่ำ หรือการมวยผม)

การวิเคราะห์เชิงสัญญะ ความหมายตรง (Denotation) ลักษณะที่มองเห็นได้ทางกายภาพ, ความหมายแฝง (Connotation) ความหมายที่สังคมตีความ และมายาคติทางสังคม (Myth) ค่านิยมและอุดมการณ์

มิติการสื่อสารอัตลักษณ์ มิติแห่งเพศและความเป็นหญิง มิติแห่งชนชั้นและสถานะทางสังคม และมิติแห่งวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ไทย

ขอบเขตของการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ เครื่องแต่งกายของตัวละครหญิงในละครโทรทัศน์เรื่อง “แม่หยัว” ซึ่งเป็นละครโทรทัศน์แนวย้อนยุคอิงประวัติศาสตร์ไทย ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง ONE 31 ระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2567 จนถึงต้นปี พ.ศ. 2568 โดยมีจำนวนทั้งหมด 16 ตอน ผลิตโดย บริษัท เดอะวัน เอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด (มหาชน) ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาเฉพาะเครื่องแต่งกายของตัวละครหญิงหลักในเรื่อง แม่หยัว ดังตารางที่ 1 ที่แสดงลำดับการวิเคราห์ตัวละคร บทบาทและลักษณะ รวมถึงความสำคัญของการวิเคราะห์เชิญสัญญะที่แสดงให้เห็นว่าในตัวละครหญิงในละครโทรทัศน์เรื่องแม่หยัวมีเอกลักษณะเชิงสัญญะที่สัมพันธ์กันอย่างมีนัยยะสำคัญดังตารางดังต่อไปนี้

ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจากการรับชมละครโทรทัศน์จริงที่ออกอากาศทางช่อง ONE 31 รวมถึงการรับชมซ้ำผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ การเลือกใช้ตัวอย่างดังกล่าวมีจุดประสงค์เพื่อวิเคราะห์เครื่องแต่งกายของตัวละครหญิงในเชิงคุณภาพ (Qualitative content analysis) โดยเน้นการตีความเชิงสัญญะ (Semiotic interpretation) ขององค์ประกอบเครื่องแต่งกาย ได้แก่ สี ลวดลาย วัสดุ รูปแบบการตัดเย็บ และเครื่องประดับ เพื่อสืบค้นความหมายด้านอัต ลักษณ์หญิงไทย ชนชั้น และวัฒนธรรมที่สื่อผ่านการออกแบบและการใช้เครื่องแต่งกาย

ตารางที่ 1 หน่วยวิเคราะห์ของการวิจัย

ลำดับ	ตัวละคร	บทบาทและลักษณะ	ความสำคัญ ต่อการวิเคราะห์เชิงสัญญะ
1	ท้าวศรีสุดาจันทร์ (แม่หยัว)	ตัวละครเอกของเรื่อง แสดงโดย ใหม่ ดาวิกา โฮร์เน่ เป็นหญิงผู้มีอำนาจทางการเมืองและอยู่ศูนย์กลางของเรื่องราว	ทำหน้าที่เป็น สัญลักษณ์ของหญิงไทยผู้มีอำนาจและกล้าแสดงออก ใช้เครื่องแต่งกายเพื่อสื่อสถานะ อำนาจ และการท้าทายขนบความเป็นหญิงแบบดั้งเดิม
2	นางในราชสำนักและสนมเอก	ตัวละครหญิงชนชั้นสูง ในราชสำนัก สวมชุดหรูหราแต่ไม่เท่าระดับราชินี	เป็นภาพแทนของหญิงไทยผู้ยึดถือขนบความงามและความอ่อนช้อยแบบกุลสตรี สื่อถึงการคงอยู่ของโครงสร้างอำนาจและความเหมาะสมทางเพศในสังคมไทยโบราณ
3	หญิงสามัญชน	ตัวละครหญิงชนชั้นล่าง เช่น ข้ารับใช้ หรือหญิงพื้นบ้าน	เป็นตัวแทนของหญิงไทยผู้เรียบง่ายและผูกพันกับวิถีพื้นบ้าน เครื่องแต่งกายสะท้อนถึงชนชั้นแรงงาน และคุณค่าทางศีลธรรม เช่น ความซื่อสัตย์ ความขยัน และความจริงใจ

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

เพื่อศึกษารูปแบบและองค์ประกอบของเครื่องแต่งกายของตัวละครหญิงในละครเรื่องแม่หยัวที่สะท้อนอัตลักษณ์หญิงไทย

รูปแบบของเครื่องแต่งกายของตัวละครหญิง ผลการศึกษาพบว่า เครื่องแต่งกายของตัวละครหญิงในละครเรื่องแม่หยัวมีรูปแบบที่แตกต่างกันตามบทบาทและสถานะของตัวละคร โดยสามารถจำแนกได้เป็น **3** กลุ่ม ได้แก่

1. **ตัวละครชนชั้นสูง (แม่หยัว)** มีลักษณะเด่นคือการใช้ผ้าไหมยกดิ้นทอง เนื้อผ้ามีความเงางาม ลวดลายละเอียด การตัดเย็บประณีต และมีการจัดวางเครื่องประดับอย่างชัดเจน เช่น มงกุฎ ชฎา และเครื่องทองขนาดใหญ่ แสดงถึงความโดดเด่นและสถานะสูงสุดในราชสำนัก
2. **ตัวละครนางในราชสำนัก** ใช้ผ้าไหมมัดหมี่หรือผ้ายกที่มีลวดลายละเอียด แต่มีความเรียบง่ายกว่าแม่หยัว สีที่ใช้มักเป็นโทนสุภาพ เช่น ม่วง ทอง และมีเครื่องประดับในระดับปานกลาง แสดงถึงสถานะรองลงมา
3. **ตัวละครหญิงสามัญชน** มีลักษณะเป็นผ้าฝ้ายหรือผ้าทอมือ ลวดลายเรียบ สีไม่ฉูดฉาด ไม่มีเครื่องประดับหรือมีเพียงเล็กน้อย รูปแบบการแต่งกายเน้นการใช้งานจริงมากกว่าความสวยงาม ดังตารางที่ 2

องค์ประกอบของเครื่องแต่งกายของตัวละครหญิง ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบของเครื่องแต่งกายสามารถจำแนกได้เป็น **4** ด้านหลัก ได้แก่

1. **วัสดุและเทคนิคการทอ** ตัวละครชนชั้นสูงใช้ผ้าไหมยกดิ้นทองและผ้าทอเนื้อประณีต ขณะที่ตัวละครชนชั้นล่างใช้ผ้าฝ้ายหรือผ้าทอพื้นบ้าน
2. **ลวดลายและสี** ตัวละครระดับสูงใช้สีทอง มรกต และสีเข้มที่มีความโดดเด่น ส่วนตัวละครทั่วไปใช้สีเรียบ เช่น น้ำตาล ม่วงเข้ม
3. **เครื่องประดับ** ตัวละครชนชั้นสูงมีเครื่องประดับจำนวนมากและมีขนาดใหญ่ ขณะที่ตัวละครรองลงมาใช้เครื่องประดับขนาดเล็ก และตัวละครสามัญชนแทบไม่มีเครื่องประดับ
4. **ทรงผมและการจัดแต่ง** ตัวละครระดับสูงมีทรงผมสูงและประณีต ส่วนตัวละครทั่วไปมีการมวยผมเรียบ และตัวละครสามัญชนใช้ทรงผมเรียบง่าย

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

เพื่อวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญญะของเครื่องแต่งกาย โดยพิจารณาการสื่อสารด้านเพศ ชนชั้น และอำนาจ

1) มิติแห่งเพศและความเป็นหญิง (Gender & Femininity) ผลการศึกษาพบว่า เครื่องแต่งกายของตัวละครหญิงมีลักษณะที่เน้นความเป็นหญิงผ่านรูปแบบการห่มผ้า การเปิดเผยช่วงไหล่ การใช้ผ้าแนบลำตัว และการใช้เครื่องประดับ ซึ่งสะท้อนภาพลักษณ์ของความเป็นหญิงในหลากหลายระดับ ตั้งแต่ความอ่อนช้อยไปจนถึงความโดดเด่นและมั่นใจ โดยเฉพาะตัวละครแม่หยัว เครื่องแต่งกายมีความโดดเด่นและเปลี่ยนแปลงตามบทบาท แสดงให้เห็นถึงความเป็นหญิงที่มีพลังและมีตัวตนชัดเจน

2) มิติแห่งชนชั้นและสถานะทางสังคม (Class & Status) ผลการศึกษาพบว่า เครื่องแต่งกายสามารถสะท้อนความแตกต่างทางชนชั้นได้อย่างชัดเจน โดยพิจารณาจากวัสดุ ลวดลาย และระดับความประณีต ตัวละครชนชั้นสูงใช้ผ้าที่มีคุณภาพสูงและมีการตกแต่งมาก ขณะที่ตัวละครชนชั้นล่างใช้ผ้าที่เรียบง่ายและไม่มีการประดับ ทำให้ผู้ชมสามารถรับรู้สถานะทางสังคมของตัวละครได้ทันที

รูปที่ 1 ภาพแม่หยัวก่อนครองราช
ที่มา: Thairath (2024)

รูปที่ 2 ภาพแม่หยัวหลังครองราชย์
ที่มา: Siamnews (2024)

3) มิติแห่งวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ไทย (Cultural Identity) ผลการศึกษาพบว่า เครื่องแต่งกายมีบทบาทในการแสดงอำนาจของตัวละคร โดยเฉพาะตัวละครแม่หยัวที่มีการใช้เครื่องแต่งกายที่โดดเด่น มีการใช้สีทอง เครื่องประดับขนาดใหญ่ และทรงผมสูง ซึ่งทำให้ตัวละครมีความโดดเด่นและแตกต่างจากตัวละครอื่น

นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงของเครื่องแต่งกายยังสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงของอำนาจในตัวละคร เช่น จากชุดเรียบง่ายไปสู่ชุดที่มีความหรูหราและซับซ้อนมากขึ้น

การวิเคราะห์เปรียบเทียบเครื่องแต่งกายเชิงสัญญะ

เพื่อให้การวิเคราะห์เชิงสัญญะของเครื่องแต่งกายในละครโทรทัศน์เรื่องแม่หยัว มีความชัดเจนและสามารถเปรียบเทียบองค์ประกอบได้อย่างเป็นระบบ บทความวิจัยนี้จึงจัดทำ ตารางวิเคราะห์องค์ประกอบของเครื่องแต่งกายตัวละครหญิงหลัก 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ท้าวศรีสุดาจันทร์ หรือ “แม่หยัว” ตัวละครเอกผู้มีอำนาจและเป็นศูนย์กลางของเรื่อง 2) นางในราชสำนัก ตัวแทนของหญิงชั้นสูงที่อยู่ในโครงสร้างอำนาจรอง และ 3) หญิงสามัญชนหรือข้ารับใช้ ตัวแทนของหญิงในชนชั้นล่างที่สะท้อนภาพหญิงไทยพื้นบ้าน เพื่อให้เห็นว่า เครื่องแต่งกายในละครเรื่องนี้ทำหน้าที่มากกว่าเป็นเครื่องประดับภายนอก แต่เป็น “รหัสทางวัฒนธรรม” ที่ช่วยสื่อสารอัตลักษณ์หญิงไทยในมิติเพศ ชนชั้น และวัฒนธรรมได้อย่างลึกซึ้ง ดังตารางที่ 2

1) ท้าวศรีสุดาจันทร์ (แม่หยัว) ภาพแทนของหญิงไทยผู้มีอำนาจ ชุดของท้าวศรีสุดาจันทร์ประกอบด้วยวัสดุและการตกแต่งที่ชัดเจนว่าถูกเลือกด้วยเจตนาเชิงสัญญะ ปรากฏเป็นผ้าไหมยกดิ้นทอง ผ้ายกที่มีเนื้อแน่นเป็นประกายเครื่องประดับทองมุกซ้อนชั้น และมงกุฎหรือชฎาทรงสูง องค์ประกอบทั้งหมดนี้ทำงานร่วมกันในฐานะ สัญลักษณ์ว่าเจ้าของชุดคือบุคคลผู้มีฐานะและอำนาจ

การอ่านชุดนี้ต้องผ่านสองระดับคือความหมายตรง และความหมายแฝง ความหมายตรงระบุเพียงว่า เป็นผ้าไหมเนื้อดี ประดับทอง แต่ความหมายแฝงที่สังคมไทยเรียนรู้ร่วมกันคือ ทองหมายถึง ศักดิ์ศรีและอำนาจ และผ้าหรู สื่อ

ความหมายถึง สถานะชั้นสูง เมื่อนำชุดเหล่านี้ไปปรากฏในสถานการณ์ทางการหรือฉากชิงบัลลังก์ ภาพรวมจึงก่อให้เกิดมายาคติที่เชื่อมโยงหญิงรูปลักษณ์แบบนี้กับอำนาจ การมีอำนาจของแม่หยัวจึงถูกเสริมความชอบธรรมผ่านเครื่องแต่งกาย ซึ่งทำให้การปรากฏตัวของเธอไม่เพียงเป็นความงามแต่เป็นการประกาศอำนาจเชิงสัญลักษณ์

ในมิติเชิงสัญญะเชิงวัฒนธรรม การเลือกวัสดุและรูปแบบการประดับเป็นการใช้รหัสทางวัฒนธรรมที่ผู้ชมร่วมรับรู้ กล่าวคือ ผู้ชมไทยที่คุ้นเคยกับสัญญะเหล่านี้จะอ่านชุดแล้วรับรู้ถึงสถานะและความหมายเชิงการเมืองทันที ดังนั้นชุดของแม่หยัวจึงไม่ใช่แค่ชุดสวย แต่เป็นข้อความทางวัฒนธรรมที่ประกาศการท้าทายขนบเดิม แสดงหญิงที่ไม่ยอมจำกัดตนให้อยู่เพียงบท กุลสตรีอ่อนโยน แต่ยกระดับตัวเองสู่บทของผู้มีอำนาจ ที่ใช้ความงามเป็นเครื่องมือในการต่อรองอำนาจ นอกจากนี้ สะท้อนผ่านกรอบประพฤติของเพศ การแต่งกายของแม่หยัวเป็นการแสดงออกเชิงกระทำที่สร้างและยืนยันความเป็น หญิงผู้มีอำนาจ

2) นางในราชสำนักและสนมเอก ภาพแทนของความงามเชิงขนบ ในทางวัสดุและการออกแบบ นางในมักปรากฏในชุดผ้าไหมมัดหมี่หรือผ้ายกที่มีลวดลายละเอียดแต่มีระดับความประดับน้อยกว่าแม่หยัว สีโทนม่วง-ทองและเครื่องประดับขนาดเล็กชี้ให้เห็นสถานะที่สูงแต่เป็นอันดับรองภายใต้ระบบราชสำนัก ชุดดังกล่าวสื่อสารค่านิยมความงามแบบกุลสตรีที่ยึดถือความอ่อนโยน ความสงบ และการสำรวม

สะท้อนในเชิงสัญญะ ชุดของนางในทำหน้าที่เป็นรหัสการยอมรับโครงสร้างสังคม ผู้สวมใช้ความงามตามขนบเป็นเครื่องมือคงรักษาสถานภาพของตนในเครือข่ายอำนาจ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ชุดของนางในเป็นสัญลักษณ์ของการอยู่ร่วมกับระบบมากกว่าจะเป็นการท้าทายระบบ การตกแต่งที่เรียบร้อยและลักษณะการห่มสไบแบบประเพณีทำให้การปรากฏตัวของนางในยืนยันความต่อเนื่องของขนบท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม อย่างไรก็ดี ละครยังใช้องค์ประกอบการเขียนบทและการแสดงเพื่อใส่ความขัดแย้งภายในตัวนางในเอง บางฉากแสดงให้เห็นนางในมีความคิดหรือความปรารถนาเป็นของตน ซึ่งทำให้ชุดกลายเป็นจุดตัดระหว่างความรับผิดชอบตามบทบาท กับ ความเป็นปัจเจกของหญิง นี่คือการสื่อถึงระหว่างขนบและสมัยใหม่ในระดับรอง และสะท้อนว่าชุดที่ดูสงบก็อาจเป็นพื้นที่ของความหมายที่หลากหลายได้เช่นกัน

3) หญิงสามัญชน ภาพแทนของหญิงผู้ถูกจำกัด เครื่องแต่งกายของหญิงสามัญชนประกอบด้วยผ้าฝ้ายทอมือหรือผ้าเรียบที่ทอด้วยเทคนิคพื้นถิ่น สีมักโทนน้ำตาลหรือม่วงเข้ม ไม่มีการประดับทอง วัสดุและการตัดเย็บเน้นการใช้งานจริงมากกว่าการอวดฐานะ ในเชิงสัญญะ ผ้าชนิดนี้ทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ของชนชั้นแรงงาน บ่งชี้ถึงชีวิตที่ต้องทำงานหนัก ความเรียบง่าย และการถูกจำกัดสิทธิ์ทางสังคม

ตารางที่ 2 หน่วยวิเคราะห์ของการวิจัย

ตัวละคร	1) แม่หยัว	2) นางในราชสำนัก	3) สามัญชน
องค์ประกอบของเครื่องแต่งกายของตัวละคร	**รูปที่ 3** ภาพแม่หยัว ที่มา: One31 (2024)	**รูปที่ 4** นางในราชสำนัก ที่มา: One31 (2024)	**รูปที่ 5** สามัญชนครองราช ที่มา One31 (2024)
วัสดุและเทคนิคทอ	ผ้าไหมยกดอกชั้นดี ผสมผ้าแพรวาหรือผ้ายกทองเนื้อผ้าเงาทอด้วยเทคนิคยกดิ้นทองและเส้นไหมละเอียด ตัดเย็บแบบราชสำนัก ใช้เครื่องทองพาดลำตัว	ผ้าไหมมัดหมี่หรือผ้ายกพื้น-เมือง ทอลวดลายประณีตแต่ไม่ซับซ้อนเท่าชุดราชินี ตัดเย็บแนบตัวแบบห่มสไบเฉียง พร้อมเครื่องประดับทองและผ้าชีฟองบางคลุม	ผ้าฝ้ายทอมือหรือผ้าไหมผสมฝ้ายจากท้องถิ่น ทอมือด้วยหูกพื้นบ้าน ลายเรียบตัดเย็บอย่างเรียบง่าย
ลวดลายและสี	สีกรมท่าเข้มตัดทองและมรกต แสดงความหนักแน่นมั่นคง	โทนม่วง – ทอง แสดงความหรูหราแต่ไม่โดดเด่นเกินชั้นสูง	สีโทนน้ำตาล–ม่วงเข้ม ไม่ตกแต่งด้วยทองหรือลวดลายเด่น
เครื่องประดับ	เครื่องทองขนาดใหญ่ มงกุฎหรือ ชฎา มุก หรือสร้อยเส้นหนาและใหญ่	เครื่องประดับละเอียด (สร้อยคอ กำไล)อาจเล็กหรือเรียบกว่าแม่หยัว	แทบไม่มีเครื่องประดับ หรือใช้เครื่องประดับเรียบง่าย เช่น กำไลไม้ หรือโลหะเบา

ตารางที่ 2 หน่วยวิเคราะห์ของการวิจัย (ต่อ)

ตัวละคร	1) แม่หยัว	2) นางในราชสำนัก	3) สามัญชน
ทรงผม	ทรงสูง หรือจัดตั้งชฎาสูง เน้นความสง่า	มวยประดับเครื่องประดับขนาดกลางตามราชสำนัก	มวยต่ำ ปล่อยผม หรือมัดง่าย ใช้งานได้จริง ไม่เน้นประณีต
ความหมายเชิงสัญญะ	แสดงถึงอำนาจความสง่างามของหญิงผู้มีอำนาจใช้ผ้าเครื่องประดับเป็นเครื่องมือแสดงอัตลักษณ์และสถานะเหนือผู้อื่นในราชสำนัก	สื่อถึงชนชั้นสูงในราชสำนักที่มีศักดิ์รวมถึงอำนาจแต่รองจากแม่หยัว เน้นความงามแบบกุลสตรีและความสงวนกิริยา	สื่อถึงชนชั้นแรงงาน ความซื่อสัตย์และความขยัน เป็นภาพหญิงพื้นบ้านที่ยึดมั่นขนบธรรมเนียม

เห็นได้ว่ารหัสทางวัฒนธรรมนี้ยังให้ความหมายคู่ขนานคือ “ความแท้จริง” แม้ผ้าจะไม่หรูหรา แต่กลับสื่อถึงความสัมพันธ์กับรากทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่ต่อเนื่อง ทำให้ตัวละครชนชั้นล่างบางครั้งกลายเป็นตัวแทนคุณค่าทางศีลธรรมหรือความเป็นจริงที่ละครหยิบยกขึ้นมาเปรียบเทียบกับโลกอำนาจของชนชั้นสูง การจัดวางหญิงสามัญชนให้อยู่เบื้องหลังแม่หยัวในฉากต่าง ๆ จึงเป็นการจัดสายตาของผู้สร้างสื่อให้ผู้ชมเห็นลำดับอำนาจได้ชัดเจน ผ้าหรูอยู่หน้า ผ้าเรียบอยู่หลัง สัญญะนี้ทำหน้าที่ย้ำเตือนการกระจายอำนาจในสังคมโบราณ และยังเชื่อมโยงกับการอ่านสมัยใหม่ที่เห็นว่าผู้ที่ถูกมองข้ามมีเสียงและคุณค่าเฉพาะตัวเช่นกัน

การวิเคราะห์ความหมายเชิงอัตลักษณ์

ผลการวิเคราะห์เครื่องแต่งกายในละครโทรทัศน์เรื่อง แม่หยัว แสดงให้เห็นว่า เครื่องแต่งกายของตัวละครหญิงทำหน้าที่มากกว่าการสร้างความสมจริงทางประวัติศาสตร์ แต่ยังเป็น “ภาษาทางวัฒนธรรม” ที่ถ่ายทอดอัตลักษณ์หญิงไทยในหลายมิติทั้งการดำรงขนบ การต่อรองอำนาจ และการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยใหม่ อัตลักษณ์หญิงไทยในละครเรื่องนี้จึงมิได้ถูกกำหนดตายตัว หากแต่เกิดจากการ สื่อถึงเชิงวัฒนธรรม ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน เมื่อพิจารณาเชิงสัญญะแล้ว สามารถแยกมิติของอัตลักษณ์หญิงไทยที่เครื่องแต่งกายสื่อสารออกได้เป็นสองประการ ดังนี้

1) อัตลักษณ์หญิงไทยแบบดั้งเดิม “ความงาม เรียบร้อย และกุลสตรี”

ในตัวละครกลุ่มนางในราชสำนักและหญิงสามัญชน ผู้วิจัยพบว่า เครื่องแต่งกายได้รับการออกแบบให้สะท้อนภาพหญิงไทยในอุดมคติ ตามขนบของสังคมไทยดั้งเดิม ซึ่งเน้นความอ่อนโยน ความสงบเสงี่ยม และการวางตัวอยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมหรือที่เรียกว่า “กุลสตรีไทย” สังคมไทยตั้งแต่ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ได้ผลิตซ้ำภาพของหญิงดีผ่านสื่อ ทั้งละคร โทรทัศน์ และภาพยนตร์ โดยเฉพาะหญิงในบทบาทภรรยา มารดา หรือผู้ดูแลครอบครัว ภาพหญิงเช่นนี้กลายเป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจนถึงยุคปัจจุบัน

ในละคร แม่หยัว นางในราชสำนักแต่งกายด้วยผ้าไหมมัดหมี่สีม่วงทอง เครื่องประดับเรียบหรู และมวยผมทรงเรียบ สิ่งเหล่านี้เป็นรหัสของ “ความสง่างามแบบสำรวม” ซึ่งผู้ชมสามารถเชื่อมโยงกับคุณสมบัติของหญิงชั้นสูงที่มีมารยาท เรียบร้อย และจงรักภักดีต่อราชสำนัก ในขณะที่หญิงสามัญชนแต่งกายด้วยผ้าฝ้ายพื้นบ้าน สีเรียบ ไม่มีเครื่องประดับ สื่อถึงความซื่อสัตย์และความขยัน เป็นภาพหญิงพื้นบ้านที่ทำงานหนักและยึดมั่นในศักดิ์ศรีของตน ดังนั้นเครื่องแต่งกายในกลุ่มนี้จึงทำหน้าที่เป็น สัญญะของคุณธรรมและความเหมาะสมทางเพศ มากกว่าการแสดงอำนาจ

สะท้อนอุดมคติทางสังคมที่กำหนดให้หญิงไทยเป็นผู้รองรับมากกว่าผู้กำหนด อัตลักษณ์หญิงไทยแบบดั้งเดิมจึงมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างสังคมชายเป็นใหญ่ที่เน้นให้หญิงสงวนท่าทีและปฏิบัติตามขนบทำเนียมและประเพณีนิยมจากความเชื่อตามอุดมคติในเรื่องชายเป็นใหญ่

2) อัตลักษณ์หญิงไทยแบบร่วมสมัย

ตัวละครหลัก “แม่หยัว” แสดงภาพหญิงไทยในมิติใหม่ที่แตกต่างออกไปอย่างสิ้นเชิง เธอไม่ใช่เพียงหญิงงามในราชสำนัก แต่เป็นหญิงผู้มีอำนาจ ที่ใช้เครื่องแต่งกายเป็นเครื่องมือทางสังคมและการเมือง การใช้ผ้าไหมยกดิ้นทอง เครื่องประดับมุกขนาดใหญ่ และการจัดชฎาสูง ล้วนเป็นสัญญะของความสง่างามและอำนาจ การแต่งกายของแม่หยัวจึงเป็นการแสดงอัตลักษณ์ผ่านความงาม หากมองว่าแฟชั่นและเครื่องแต่งกายคือ ภาษาสัญญะ ที่ผู้สวมใส่สามารถใช้สื่อสารอุดมการณ์และสถานะของตนได้ ในกรณีของแม่หยัว “ความงาม” จึงไม่ใช่เพียงสิ่งประดับกาย แต่เป็นเครื่องมือในการต่อรองอำนาจในสังคมชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงไทยยุคใหม่ใช้การแต่งกายด้วยผ้าไทยเป็นพื้นที่แสดงอัตลักษณ์และอำนาจของตนเอง โดยเฉพาะในสังคมที่ขนบยังคงครอบงำ แม่หยัวจึงกลายเป็นภาพแทนของหญิงไทยร่วมสมัย ที่กล้าใช้ความงามเชิงสัญลักษณ์เพื่อสร้างอำนาจเหนือบุรุษ เธอไม่ได้ละทิ้งความเป็นหญิง แต่กลับนำมันมาใช้เป็นทุนทางวัฒนธรรม ในการควบคุมสถานการณ์และบทบาทของตนในราชสำนัก ตัวละครนี้จึงเป็นสัญลักษณ์ของหญิงยุคใหม่ที่ใช้อำนาจ สะท้อนการเปลี่ยนผ่านของอัตลักษณ์หญิงไทยในสื่อร่วมสมัย

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่องเครื่องแต่งกายที่แสดงอัตลักษณ์หญิงไทยจากละครโทรทัศน์เรื่องแม่หยัว มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและองค์ประกอบของเครื่องแต่งกายของตัวละครหญิง รวมถึงวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญญะที่สื่อสารด้านเพศ ชนชั้น และอำนาจทางสังคม ผลการวิจัยพบว่า เครื่องแต่งกายของตัวละครหญิงมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนตามบทบาทและสถานะทางสังคม โดยสามารถจำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ตัวละครชนชั้นสูง (แม่หยัว) ตัวละครนางในราชสำนัก และตัวละครหญิงสามัญชน ซึ่งแต่ละกลุ่มมีลักษณะเฉพาะทั้งในด้านวัสดุ ลวดลาย สี เครื่องประดับ และรูปแบบการตัดเย็บ

ในด้านรูปแบบและองค์ประกอบ เครื่องแต่งกายของตัวละครชนชั้นสูงมีความโดดเด่นจากการใช้ผ้าไหมยกดิ้นทอง ลวดลายละเอียด และเครื่องประดับขนาดใหญ่ แสดงถึงสถานะและความสำคัญของตัวละคร ขณะที่ตัวละครนางในราชสำนักมีความประณีตรองลงมา และตัวละครหญิงสามัญชนมีลักษณะเรียบง่าย ใช้ผ้าฝ้ายหรือผ้าทอพื้นบ้านและแทบไม่มีเครื่องประดับ องค์ประกอบเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างทางชนชั้นและบทบาทของตัวละครอย่างเป็นระบบ เมื่อพิจารณาในเชิงความหมาย เครื่องแต่งกายไม่ได้เป็นเพียงองค์ประกอบภายนอกของตัวละคร แต่ทำหน้าที่เป็นสื่อในการสื่อสารอัตลักษณ์หญิงไทยในหลายมิติ กล่าวคือ ในมิติด้านเพศ เครื่องแต่งกายสะท้อนภาพความเป็นหญิงทั้งในลักษณะของความอ่อนช้อยและความเข้มแข็ง โดยเฉพาะตัวละครแม่หยัวที่แสดงถึงความเป็นหญิงที่มีอำนาจและความมั่นใจ ในมิติด้านชนชั้น เครื่องแต่งกายทำให้สามารถรับรู้ลำดับชั้นทางสังคมได้อย่างชัดเจนผ่านวัสดุและความประณีตของการออกแบบ และในมิติด้านอำนาจ เครื่องแต่งกายมีบทบาทในการสร้างภาพลักษณ์ของความมีอำนาจ โดยเฉพาะการใช้สีทอง เครื่องประดับขนาดใหญ่ และรูปแบบที่โดดเด่น

ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Roland Barthes ที่มองว่าเครื่องแต่งกายเป็นระบบสัญญะที่สามารถสื่อความหมายได้ทั้งในระดับความหมายตรงและความหมายแฝง โดยองค์ประกอบต่าง ๆ ของเครื่องแต่งกาย เช่น สี วัสดุ และรูปแบบ มิได้เป็นเพียงลักษณะทางกายภาพ แต่ยังทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนสถานะและอัตลักษณ์

ของผู้สวมใส่ ขณะเดียวกัน ผลการศึกษายังสอดคล้องกับแนวคิดของ Umberto Eco ที่อธิบายว่าเครื่องแต่งกายเป็นรหัสทางวัฒนธรรมที่สังคมร่วมกันกำหนดความหมาย ทำให้ผู้ชมสามารถตีความสถานะ ชนชั้น และบทบาทของตัวละครได้โดยไม่จำเป็นต้องมีการอธิบายเพิ่มเติม

นอกจากนี้ การที่เครื่องแต่งกายของตัวละครแม่หยัวมีการเปลี่ยนแปลงไปตามพัฒนาการของบทบาท ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเครื่องแต่งกายกับการสร้างอำนาจของตัวละคร ซึ่งสามารถอธิบายได้ผ่านแนวคิดของ Ferdinand de Saussure ที่มองว่าสัญญะเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างตัวบ่งชี้และความหมาย กล่าวคือ รูปแบบ สี และเครื่องประดับที่ปรากฏในเครื่องแต่งกายทำหน้าที่เป็นตัวบ่งชี้ที่นำไปสู่การรับรู้ถึงอำนาจและสถานะทางสังคมของตัวละคร

โดยภาพรวม ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า อัตลักษณ์หญิงไทยที่ปรากฏในละครเรื่องแม่หยัวมิได้เป็นสิ่งคงที่ หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างผ่านเครื่องแต่งกายในฐานะสื่อทางวัฒนธรรม ซึ่งทำหน้าที่ทั้งในการสะท้อนและต่อรองความหมายของความเป็นหญิงในสังคมไทยร่วมสมัย เครื่องแต่งกายจึงมิใช่เพียงองค์ประกอบทางศิลป์ของละคร แต่เป็นกลไกสำคัญในการสื่อสารอัตลักษณ์ เพศ ชนชั้น และอำนาจในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

ข้อเสนอแนะ

1. พัฒนาแนวทางการออกแบบเครื่องแต่งกายในสื่อโทรทัศน์ให้มีมิติทางวัฒนธรรม โดยผู้ผลิตละครและผู้ออกแบบเครื่องแต่งกายควรนำข้อมูลจากงานวิจัยนี้ไปใช้เป็นแนวทางในการออกแบบเครื่องแต่งกายที่ไม่เพียงเน้นความงามทางศิลปะเท่านั้น แต่ยังแฝงความหมายเชิงอัตลักษณ์หญิงไทยร่วมสมัย เพื่อสร้างมิติใหม่ให้กับการสื่อสารผ่านสื่อโทรทัศน์

2. ส่งเสริมการใช้ผ้าไทยเสริมสร้างซอฟต์พาวเวอร์สื่อแสดงอัตลักษณ์หญิงไทย โดยใช้ผ้าไทยเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ความเป็นไทยของผู้หญิง อีกทั้งยังสามารถสนับสนุนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economics) เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผ้าไทย ผ่านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ผสานเทคโนโลยี นวัตกรรม และวัฒนธรรม อันนำไปสู่การต่อยอดทรัพย์สินทางปัญญาที่มีเอกลักษณ์ของไทย

เอกสารอ้างอิง

Barthes, R. (1972). Mythologies. Hill and Wang.

Barthes, R. (1983). The fashion system. Hill and Wang.

Buaban, A. (2020). Representation of Thai women in contemporary media. Journal of Communication Arts, 18(2), 35–49.

Chaisuwan, B. (2022). Process of identity construction and communication of women wearing Thai hand-woven fabrics. Journal of Arts and Cultural Studies, 7(1), 80–97.

Chandler, D. (2017). Semiotics: The basics (3rd ed.). Routledge.

Danesi, M. (2007). The quest for meaning: A guide to semiotic theory and practice. University of Toronto Press.

Plodmusik, W. (2018). The communication of beauty identity through Miss Grand Thailand contest (Master's dissertation, Dhurakij Pundit University).

Plodmusik, W. (2024). Miss Grand Thailand 2023: National costume competition and local identity communication. Journal of MCU Social Science Review, 13(5), 493–505.

Wattanajoothawiphat, K. (2012). Textile: Reflection of Thai traditions. Dhurakij Pundit University.